

Att synliggöra det osynliga innovationssystemet

Rapport PARI Paths to Rural Innovation

Sammanfattning

Östergötland har ett starkt innovationssystem med etablerade science parks, inkubatorer, klusterorganisationer, universitet och offentliga aktörer. Systemet har bidragit till regionens konkurrenskraft och innovationsförmåga, särskilt inom teknikintensiva och kunskapsbaserade områden. Samtidigt visar erfarenheterna från projektet PARI – Paths to Rural Innovation att en betydande del av regionens innovationskraft fortfarande är osynlig i de strukturer som ska främja innovation.

Under perioden 2024–2026 har Region Östergötland och Coompanion Östergötland, tillsammans med partners i Portugal och Spanien, utforskat hur social innovation och platsbaserad samverkan kan bidra till ökad livskvalitet, hållbar utveckling och innovationskraft i landsbygder. Genom studiebesök, intervjuer, workshops och analyser har projektet synliggjort att innovation ofta uppstår i andra sammanhang än de som traditionellt förknippas med innovation.

En central slutsats är att Östergötland i praktiken består av två innovationssystem. Det synliga innovationssystemet omfattar etablerade innovationsaktörer såsom science parks, inkubatorer, kluster, akademi och offentliga innovationsfrämjare. Parallellt finns ett osynligt innovationssystem bestående av civilsamhällets organisationer, lokala utvecklingsgrupper, sociala företag, Leader-initiativ, byalag, kulturaktörer och samhällsentreprenörer. Dessa aktörer utvecklar nya lösningar på lokala behov och samhällsutmaningar, men deras innovationskraft synliggörs sällan inom det regionala innovationssystemet.

Projektet visar också att traditionella begrepp som kluster inte alltid fångar landsbygders innovationslogik. Innovation på landsbygden sker ofta genom platsbaserade nätverk, informella samarbeten, lokalt engagemang och kombinationer av resurser snarare än genom specialiserade branschkluster. För att förstå och stödja denna utveckling krävs ett bredare innovationsperspektiv där sociala, ekologiska och ekonomiska värden samspelar.

Erfarenheterna från PARI bekräftar forskning som visar att civilsamhället är en viktig innovationsaktör och att många samhällsutmaningar kräver lösningar som utvecklas tillsammans med människor snarare än för människor. Social innovation handlar inte enbart om nya verksamheter utan också om nya relationer, arbetssätt och former för samverkan som skapar samhällsnytta.

Rapporten pekar på behovet av att utveckla innovationsstödsystemet så att det bättre kan identifiera, förstå och stödja initiativ som växer fram i lokala sammanhang. Detta innebär bland annat att stärka kunskapen om landsbygders olika förutsättningar, synliggöra civilsamhällets bidrag till innovation, utveckla nya former för samverkan samt skapa broar mellan det synliga och det osynliga innovationssystemet.

Utmaningen framåt är att ta tillvara den innovationskraft som redan finns i hela länets geografi. Genom att bredda synen på innovation, stärka samverkan mellan sektorer och synliggöra värdet av sociala och platsbaserade innovationer kan regionen skapa bättre förutsättningar för hållbar utveckling, ökad konkurrenskraft och goda livsvillkor i hela Östergötland.

Bild: Illustration över rapportens huvudbudskap.

Författare:

Pia Tingvall, Coompanion Östergötland
Margareta Wandel, Region Östergötland
Malin Gumaelius, Region Östergötland

Foto: Studiebesök i Söderköping, Östergötland, september 2025 (Malin Gumaelius)

Innehåll

1 Inledning	4
2 Bakgrund	5
2.1 Två innovationssystem – ett synligt och ett osynligt	5
2.2 Normer som styr innovationssystemet	7
2.2.1 Marknadsekonomi och baseekonomi – två perspektiv på värdeskapande	8
2.3 Social innovation och inkluderande processer	9
2.3.1 Landsbygders innovationslogik	10
2.4 Behöver vi ett bredare klusterbegrepp?	10
3 Transnationellt utbyte	12
3.1 Studiebesök i Östergötland	13
3.1.1 What is rural? The importance of geography	13
3.1.2 Swedish conditions	15
4 Kartläggning och intervjuer	18
Leader som verktyg för lokal innovation	19
Kluster som begrepp	20
Behovet av stöd	20
Social innovation svår att identifiera	20
6 Strategisk viljeinriktning för att främja innovation	20
6.1 Erfarenheter från PARI	21
6.2 Förslag till insatser	22
6.2.1 Öka förståelsen inom stödsystemet för behovet av social innovation för att möta samhällsutmaningar	23
6.2.2 Öka kunskapen inom stödsystemet om landsbygders förutsättningar	23
6.2.3 Utveckla stödsystemet med strukturer som främjar innovation i närgeografin	24

1 Inledning

Projektet PARI är ett samarbetsprojekt mellan Portugal, Sverige och Spanien. PARI står för "Paths for rural innovation: Clusters for Social and Ecological innovation to improve quality of life in rural areas". Projektet har finansierats genom EU:s program COSME.

Projektet har arbetat för att samla aktörer och resurser för att möjliggöra ökad innovationskraft på våra landsbygder.

Partners i Östergötland är Region Östergötland och Coompanion Östergötland. Övriga projektpartners är tillsammans med nätverket REVES (projektägare), Torres Vedras kommun, Portugal och Region Navarra, Spanien samt den kooperativa plattformen Anel, Navarra, Spanien.

Under två år, med uppstart under september 2024 fram till och med augusti 2026, har vi på olika sätt utforskat om, och i så fall hur, innovationsfrämjande kluster kan stärka lokal och regional utveckling. Med stöd av forskarnätverket Diesis har vi vridit och vänt på olika aspekter för att lyfta fram social innovation och smart samverkan i landsbygder.

 FAKTARUTA

Tre begrepp som ofta används – vad betyder de?

Begreppen social ekonomi, idéburen organisation och civilsamhälle används ofta, ibland som synonymer. Här förklaras vad de innebär och hur de hänger ihop.

 SOCIAL EKONOMI	Verksamheter som sätter samhällsnytta före vinst. Organisationer och företag inom den sociala ekonomin har som främsta mål att skapa nytta för människor och samhälle – inte att ta ut vinst till ägare eller medlemmar. Hit hör till exempel: • föreningar, kooperativ och ömsesidiga företag • stiftelser och sociala företag • verksamheter som återinvesterar överskott i sin samhällsnytta	 Kärnan är samhällsnytta, hållbarhet och långsiktighet.
 IDÉBUREN ORGANISATION	Organisationer som bygger på en idé och frivilligt engagemang. En idéburen organisation har en värdegrund eller idé som driver verksamheten framåt. Den är fristående från staten och näringslivet och bygger i hög grad på ideellt engagemang. Hit hör till exempel: • föreningar och förbund • stiftelser • trossamfund • andra organisationer utan vinstsyfte	 Kärnan är en idé, engagemang och värdegrund.
 CIVILSAMHÄLLE	Det sammanhang där människor organiserar sig mellan stat, marknad och hem. Civilsamhället är det breda fältet av organisationer, nätverk och gemenskaper där människor går samman för att driva frågor, lösa problem och skapa förändring. Hit hör till exempel: • idéburna organisationer och sociala företag • informella nätverk och rörelser • lokala initiativ och gemenskaper	 Kärnan är delaktighet, gemenskap och demokrati.

 Kort sagt: Civilsamhället är paraplyet – idéburna organisationer och social ekonomi är viktiga delar som skapar värde för människor och samhälle.

Bild: Förklaring av begrepp särskilt relevanta för rapporten.

2 Bakgrund

Utgångspunkten för Region Östergötland och Coompanion Östergötland att medverka i projektet PARI Paths to Rural Innovation var insikter från rapporten *Kartläggning och utvärdering av Östergötlands innovationsekosystem* som togs fram 2023 av WSP¹ på uppdrag av Region Östergötland. Uppdraget var att utvärdera och analysera Östergötlands innovationsekosystem och dess betydelse för Östergötlands tillväxt och konkurrenskraft samt dess relation till smart specialisering. I Östergötland finns cirka 15 science parks, inkubatorer, kluster och innovationsmiljöer vilka är involverade i de insatser och projekt som görs i linje med den regionala strategin för smart specialisering.

I kartläggningen framför några aktörer önskemål om ett ökat fokus på samhällsutmaningarna som utgångspunkt i ett regionalt sammanhang.

"Samhällsutmaningarna som ska lösas bör vara det viktigaste, dvs mer fokus på utmaningsområden och mindre fokus på styrkeområden. Vi skulle önska mer fokus på Agenda 2030-målen och hur vi kan använda regionens styrkor för att bidra till deras lösning, dvs ett mer missionsbaserat arbetssätt."

Ett flertal aktörer för även fram önskemål om bredare samverkan mellan regionens olika fokusområden. Här nämns fördelar med att dela mer kunskap inom innovationsekosystemet så att en helhetsbild skapas.

"Vi skulle behöva bli bättre på att definiera gemensamma behov och gemensamma utmaningar för de fem styrkeområdena, för att kunna bidra till bättre lösningar för samhällsutmaningarna; klimat och energiomställning via digitalisering, men vi funderar även på hur vi ska involvera social omställning."

I kartläggningen framkommer även tankar kring att en helhetsbild av innovationsekosystemet ger synergier i arbetet med grön och digital utveckling. Här finns också önskemål om ökat kunskapsutbyte.

Kartläggningen visar att Region Östergötland har utvecklat samverkan och utbyte mellan olika typer av organisationer. Genom plattformar och nätverk gynnas innovationen. Systemaktörerna beskriver hur arbetet drivs tillsammans med företag, offentliga organisationer, myndigheter, kommuner, forskning, universitet, studenter, företag/start-up/scale-up för att identifiera och hantera utmaningar. Samtidigt konstateras att det återstår utmaningar för att nå regionens fulla kapacitet för hållbar innovation, genom en ännu bredare samverkan kan den fulla potentialen nås, exempelvis genom att kunskap delas och perspektiv utmanas.

Insikten från rapporten handlar om att Östergötland har ett starkt innovationssystem, men det är i stor utsträckning utformat utifrån en norm där innovation kopplas till teknik, storskalighet och urbana miljöer. Samtidigt visar forskning, regionala analyser och civilsamhällets erfarenheter att innovation sker i landsbygder, i mindre orter och i sammanhang som inte kopplas till näringsliv och att social innovation möter såväl globala som lokala behov och utmaningar.

2.1 Två innovationssystem – ett synligt och ett osynligt

Den regionala strategin och innovationskartläggningar beskriver ett system dominerat av teknisk innovation, kluster och tillväxtlogik²³.

¹ WSP (2023) *Kartläggning och utvärdering av Östergötlands innovationsekosystem*

² Region Östergötland (2025), *Näringslivs- och innovationsstrategi*

³ WSP (2022), *Kartläggning av Östergötlands innovationsekosystem*

Samtidigt visar analysmaterial och forskning att ett parallellt innovationssystem existerar, bestående av civilsamhälle, lokala initiativ och mikrokuster⁴⁵. Forskning och kartläggningar visar vidare att detta "osynliga" innovationssystem skapar betydande samhällsvärden. Civilsamhället bidrar exempelvis till lokal service, social sammanhållning, folkhälsa, beredskap och ekonomiskt värdeskapande – särskilt i landsbygder där offentliga och privata aktörer har begränsad närvaro⁶.

Josefina Syssner och Emil Sandström beskriver hur all ekonomi tar plats i den fysiska geografin och formas av relationer mellan människor, resurser och institutioner. Det som sker lokalt påverkar och påverkas samtidigt av nationella och globala processer. Detta perspektiv hjälper oss att förstå varför innovation i landsbygder behöver analyseras utifrån platsens specifika förutsättningar och inte enbart utifrån urbana innovationsmodeller.

"All ekonomi tar plats i den fysiska geografin. Oavsett om vi studerar råvaruutvinning, lantbruk, tillverkningsindustri eller tjänste- och upplevelseekonomi, tar ekonomin plats i någon form. Även det vi uppfattar som ekonomins globala och rörliga delar - de multinationella koncernerna, internetshoppingen, den outsourcade kundtjänsten - har en fysisk förankring och blir någonstans en del av de sociala relationer som utgör ett samhälle. Till och med till synes abstrakta fenomen som valutakurser, aktiekurser och räntenivåer har en rumslig förankring och rumsliga konsekvenser.

*Samtidigt är de flesta av dessa fenomen multilokala. De är förbundna med händelseförlopp som äger rum på många olika platser och på många olika nivåer och skalor samtidigt. Allt är i någon mening lokalt - samtidigt som väldigt få saker är enbart lokala. Det som händer i ett lokalsamhälle påverkar och påverkas av händelser på andra platser och på andra nivåer."*⁷

Sammantaget innebär detta att en stor del av innovationskraften i praktiken redan existerar, men inte erkänns som innovation inom rådande system. Det skapar ett glapp där många innovationer inte känns igen som innovation.

Det synliga innovationssystemet domineras av akademi och forskning, näringsliv och kluster samt offentliga innovationsaktörer. Dess kännetecken är teknisk innovation, skalbarhet och urban koncentration.

Det osynliga innovationssystemet består av civilsamhälle, lokala initiativ, samhällsentreprenörer och mikrokuster. Dess kännetecken är platsbaserade lösningar, social innovation, småskalighet och relationsbaserad utveckling.

Denna dualitet kan också förstås i relation till regionala strategier. Medan näringslivs- och innovationsstrategin i stor utsträckning fokuserar på konkurrenskraft och företagsutveckling, lyfter utvecklingsstrategin fram behovet av ett inkluderande, hållbart och geografiskt sammanhållet Östergötland⁸. Tillsammans pekar dessa strategier mot ett behov av att integrera fler perspektiv på innovation.

Nationella analyser visar också att civilsamhället utgör en central del av utvecklingskapaciteten i många lokalsamhällen, särskilt i landsbygder där det ofta kompletterar eller ersätter andra aktörer⁹.

Östergötland behöver utveckla förmågan att identifiera, förstå och samspela med det innovationssystem som redan finns men som sällan synliggörs.

⁴ PARI / klusterstudier och intervjumaterial (Word-underlag)

⁵ Lindberg, M.(2018), *Inkluderande forskning och innovation*

⁶ WSP (2026) *Kartläggning: Civilsamhällets värde i landsbygdsutvecklingen*

⁷ Josefina Syssner och Emil Sandström (2025), *Sätt ekonomin på plats. Lokal ekonomi i teori och praktik*.

⁸ Region Östergötland (2022/2024) *Utvecklingsstrategi för Östergötland*

⁹ SOU 2025:85 *Ökad tydlighet, stärkt samverkan – förutsättningar för framtidens utvecklingspolitik*

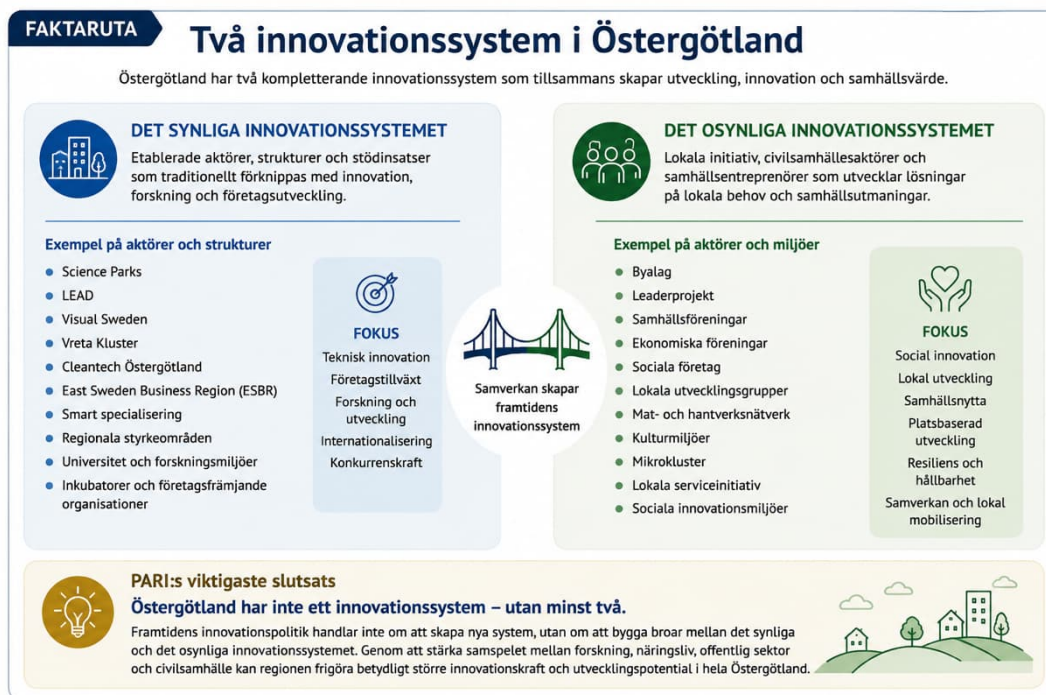

Bild: Illustration av Östergötlands två innovationssystem.

2.2 Normer som styr innovationssystemet

Enligt orienteringskartan för samhällsförändring¹⁰ påverkas innovation inte bara av resurser och aktörer, utan även av normer och strukturer. Det innebär att innovation inte bara handlar om idéer – utan om:

- vem som får definiera problem
- vilka lösningar som anses legitima
- vilka aktörer som ges handlingsutrymme

Orienteringskartan visar att olika aktörer har olika roller i olika faser av innovationsprocessen – där civilsamhälle och medborgare ofta är centrala i tidiga skeden som behovsidentifiering och idéutveckling. När dessa aktörer inte inkluderas riskerar innovationssystemet att missa viktiga perspektiv och lösningar.

¹⁰ Mötesplats Social Innovation, *Orienteringskarta för samhällsförändring*.
<https://socialinnovation.se/metoder-och-verktyg/orienteringskarta-for-samhallsforandring/>

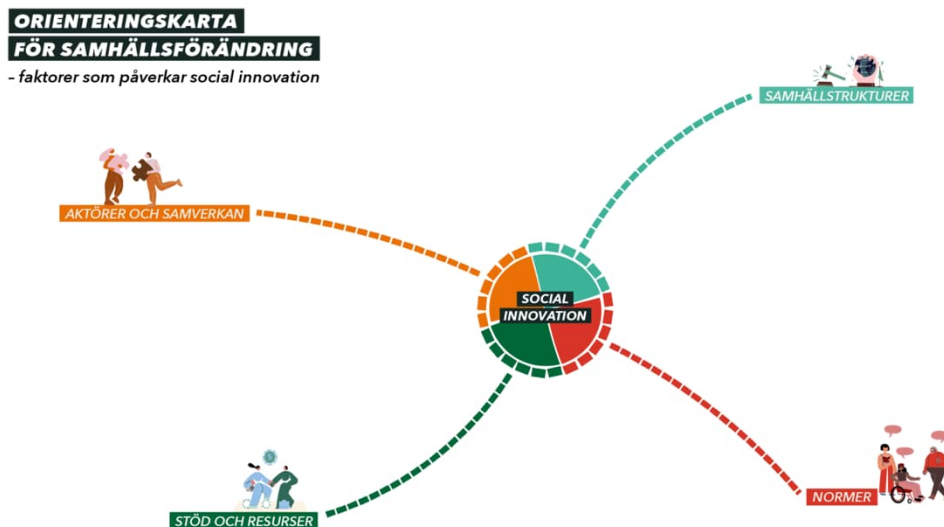

Bild: Orienteringskarta. Modellen är utvecklad av Mötesplats Social Innovation.

2.2.1 Marknadsekonomi och basekonomi – två perspektiv på värdeskapande

För att förstå innovation och utveckling i hela Östergötland behöver vi bredda synen på hur värde skapas i samhället. Traditionellt har regional utveckling och innovation ofta analyserats utifrån marknadsekonomi, där fokus ligger på företag, konkurrenskraft, produktivitet och ekonomisk tillväxt. Detta perspektiv är viktigt, men fångar inte hela den ekonomi som människor är beroende av i sin vardag.

Forskning om lokal ekonomi lyfter fram betydelsen av basekonomin – den del av ekonomin som skapar grundläggande förutsättningar för människors liv och välfärd. Hit hör exempelvis vård och omsorg, utbildning, lokal service, kultur och fritid, föreningsliv, fysisk- och digital infrastruktur, livsmedelsförsörjning samt sociala nätverk och frivilliginsatser.

"När väl nedläggningen är ett faktum börjar man argumentera för att bygdens invånare bör agera kollektivt. Många invånare drar, [...], en gräns för vilka marknadskrafter som får ha sin gång. När den sista blomsterhandeln eller optikern försvinner från lokalsamhället kan invånarna uttrycka besvikelse men ingen kollektiv mobilisering uppstår. Kollektiv kamp uppstår däremot för matbutiken, bensinstationen, bredbandstillgången och mobiltelefonförsörjningen. Denna del av ekonomin, som vi här kallar den lokala basekonomin, anses vital för att lokalsamhället ska kunna fungera."¹¹

Medan marknadsekonomi främst skapar värde genom köp och försäljning av varor och tjänster, skapar basekonomin värde genom att tillgodose grundläggande behov och upprätthålla samhällets funktioner.

¹¹ Patrik Cras (2025), *Sätt ekonomin på plats. Lokal ekonomi i teori och praktik*.

Två ekonomiska logiker

I praktiken är dessa två ekonomier inte separata utan ömsesidigt beroende av varandra. Företag är beroende av fungerande service, utbildning, transporter och attraktiva livsmiljöer. Samtidigt skapar företag arbetstillfällen, skatteintäkter och resurser som bidrar till finansieringen av samhällets gemensamma funktioner.

Marknadsekonomi	Basekonomi
Konkurrens	Samverkan
Tillväxt och lönsamhet	Livskvalitet och välfärd – fungerande vardag
Specialisering	Mångfunktionalitet
Företag som huvudaktörer	Flera sektorer samverkar
Ekonomiskt värde	Sociala, ekologiska och ekonomiska värden
Skalbarhet	Anpassning till lokala behov

Samspelet i lokalsamhällen

I många landsbygder blir samspelet mellan marknadsekonomin och basekonomin särskilt tydligt. Här är det ofta kombinationen av företagande, föreningsliv, offentlig service och ideellt engagemang som skapar förutsättningar för utveckling. Ett lokalt företag kan exempelvis vara beroende av lokala producenter, besöksnäring, kulturmiljöer, ett aktivt föreningsliv samt fungerande digital- och fysisk infrastruktur. Ett byalag eller en annan samhällsförening/organisation kan bidra till att skapa attraktiva miljöer som stärker förutsättningarna för företagande och inflyttning. Ur ett innovationsperspektiv innebär detta att utveckling inte enbart uppstår genom marknadsdrivna innovationer. Nya lösningar växer också fram genom samverkan mellan företag, civilsamhälle och offentlig sektor för att möta lokala behov och samhällsutmaningar.

PARI:s kartläggning visar att många innovationer i landsbygder utvecklas just i gränslandet mellan marknadsekonomin och basekonomin. Här kombineras ekonomiska, sociala och ekologiska värden för att skapa lösningar som stärker både lokalsamhället och den regionala utvecklingen. Att förstå samspelet mellan dessa två ekonomiska logiker är därför en viktig förutsättning för att kunna identifiera, stödja och utveckla innovation i hela Östergötland.

2.3 Social innovation och inkluderande processer

Social innovation definieras som nya lösningar som möter samhällsbehov och skapar social nytta¹². Forskning visar att innovation blir mer relevant och hållbar när civilsamhället involveras i hela processen¹³. Inkluderande innovation innebär att lösningar utvecklas tillsammans med berörda grupper, vilket ökar kvalitet, legitimitet och genomslag. Detta innebär en förskjutning:

¹² Malin Gawell, Malin Lindberg och Truls Neubeck (2020), *Innovationslab för social inkludering. Erfarenheter från Vinnovafinansierade projekt.*

¹³ Lindberg, M. (2018), *Inkluderande forskning och innovation*

- från att utveckla lösningar *för* människor
- till att utveckla lösningar *med* människor

Civilsamhället spelar här en särskilt viktig roll eftersom det ofta identifierar behov i välfärdens mellanrum – där varken offentlig sektor eller marknad fullt ut möter behoven¹⁴. Civilsamhällets roll i social innovation kan också förstås genom dess breda värdeskapande. Studier visar att civilsamhället genererar värden i flera dimensioner samtidigt – ekonomiska, sociala och demokratiska – och att dessa ofta förstärker varandra.¹⁵

Forskning visar att innovation blir mer effektiv när fler aktörer inkluderas. Inkluderande innovation innebär att medborgare deltar i hela processen, lösningar utvecklas tillsammans med användare och olika typer av kunskap värderas, vilket ökar relevans, kvalitet och legitimitet.

2.3.1 Landsbygders innovationslogik

Sammantaget pekar PARI:s resultat på att landsbygders innovationslogik skiljer sig från den logik som ofta präglar urbana innovationsmiljöer. Skillnaderna innebär inte att den ena formen av innovation är viktigare än den andra. Tvärtom visar PARI att framtidens regionala utveckling är beroende av att båda perspektiven erkänns och att broar byggs mellan dem.

Genom att kombinera styrkorna i det synliga innovationssystemet med den innovationskraft som finns i lokalsamhällen och civilsamhälle skapas bättre förutsättningar för hållbar utveckling, ökad resiliens och goda livsvillkor i hela Östergötland.

Bild: Illustration över skillnader mellan innovationslogik i urbana och rurala miljöer.

2.4 Behöver vi ett bredare klusterbegrepp?

I PARI erbjuds projektparterna vetenskapligt stöd från forskarnätverket Diesis för att definiera begreppet kluster. Kluster definieras inledningsvis som "groups of firms, related economic actors, and institutions that are located near each other and have reached a sufficient scale to develop

¹⁴ Lindberg, M. (2018), *Inkluderande forskning och innovation*

¹⁵ WSP (2026) *Kartläggning: Civilsamhällets värde i landsbygdsutvecklingen*

specialized expertise, services, resources, suppliers and skills". Men de kluster som projektet PARI omfattar i projektbeskrivningen är inriktade på social innovation och behöver därför en annan definition. Diesis använder följande definition: "Clusters of Social and Ecological Innovation (CSEI) group mainly social economy entities with mainstream enterprises, civil society organizations, public authorities, education and research institutions that cooperate in a particular location to improve local economic, ecological and societal prosperity and regeneration by facilitating cooperation, pooling of resources and enhancing innovation capacity." ¹⁶ Med de samlade erfarenheterna från projektparterna i PARI uttrycker Diesis sig slutligen på följande sätt för att förklara klusterbegreppet ur projektets perspektiv:

"Successful rural CSEIs are characterized by an integrated approach, combining social, ecological, and economic objectives to create holistic value. They demonstrate strong local embeddedness, maintaining a deep connection to the local territory and its specific needs. Multi-stakeholder collaboration is paramount, involving diverse actors who foster shared ownership and collective action. Furthermore, these clusters exhibit significant adaptive capacity, allowing them to learn, innovate, and adjust to changing circumstances, all while maintaining a strong focus on Social and Solidarity Economy Principles, emphasizing cooperation, democratic governance, and reinvestment for social and environmental good."¹⁷

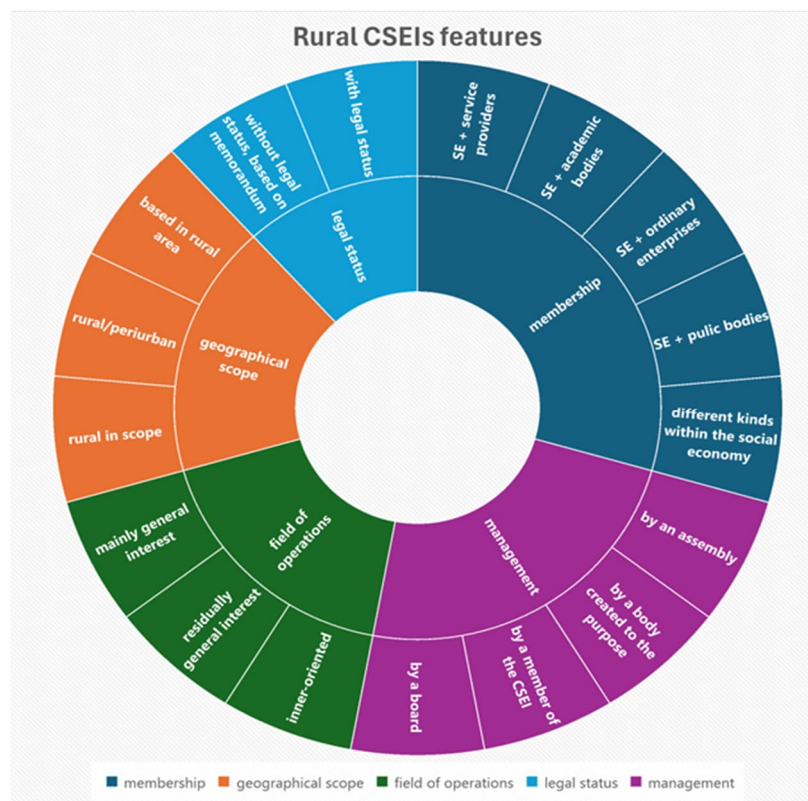

Bild: Bilden beskriver hur Diesis menar att kluster för social innovation på landsbygder ska definieras.

¹⁶ Clusters of Social and Ecological Innovation in the European Union, perspectives and experiences (2021) REPORT GECEs SUB- GROUP THE ROLE OF CLUSTERS AND SIMILAR FORMS OF BUSINESS COOPERATION IN FOSTERING THE DEVELOPMENT OF SOCIAL ECONOMY

¹⁷ What clusters for social and ecological innovation (CSEIs) are and what their role in rural development can be. Working paper, PARI, Diesis.

PARI visar att många framgångsrika landsbygdsinitiativ inte identifierar sig som kluster trots att de uppvisar flera av de egenskaper som klusterteorin beskriver. Samverkan byggs ofta kring platsidentitet, tillit, gemensamma resurser och samhällsutmaningar snarare än kring en specifik bransch.

Matkluster, hantverksmiljöer, kulturmiljöer och lokala serviceinitiativ kan förstås som innovationsarenor även när de inte passar in i traditionella definitioner av kluster.

I PARI har vi undersökt om vi behöver ett bredare klusterbegrepp eller om vi bör använda ett annat begrepp än just kluster som meningsbärande term.

Matkluster, hantverksmiljöer, kulturmiljöer, industrinätverk och andra platsbaserade kluster borde ha stor potential att interagera med det synliga innovationssystemet. Det handlar inte om att dessa miljöer ska bli mer lika traditionella teknikkluster, utan om att skapa ömsesidigt lärande och tillgång till resurser. Exempel på samspel kan vara:

- Kunskapsutbyte mellan lokala kluster och universitet, science parks eller forskningsmiljöer.
- Innovationscheckar och utvecklingsstöd som även omfattar sociala och platsbaserade innovationer.
- Testbäddar och innovationslabbar där lokala aktörer kan utveckla och pröva nya lösningar tillsammans med offentliga och akademiska aktörer (ett gott exempel är Smaklabbet i Väderstad).
- Digitalisering och hållbarhetsomställning där det synliga innovationssystemets kompetenser kan stärka lokala företag och nätverk.
- Nya marknader och affärsmodeller genom kopplingar till regionala och internationella nätverk.

3 Transnationellt utbyte

En viktig del av projektet PARI har varit att genom studiebesök, erfarenhetsutbyten och gemensamma analyser utforska hur ekologisk- och social innovation, platsbaserad utveckling och samverkan kan bidra till ökad innovationskraft i landsbygder. Genom möten med en mängd aktörer i Sverige, Portugal, Spanien och Belgien har projektet studerat olika sätt att organisera utveckling, mobilisera lokala resurser och skapa innovation utifrån lokala behov och förutsättningar.

Studiebesöken har gett värdefulla insikter om hur innovation kan växa fram i samspelet mellan offentlig sektor, näringsliv, akademi och civilsamhälle. De har också synliggjort att många framgångsrika initiativ bygger på faktorer som tillit, relationer, lokal förankring och samverkan.

Ett första fysiskt uppstartsmöte i PARI hölls i Bryssel 30 – 31 januari 2025 där samtliga partners träffades, genomförde samskapande workshops kopplat till kluster. Med hjälp av DESIS och aktuell europeiska forskning identifierades likheter och olikheter i våra olika organisationer och respektive uppdrag. Tillsammans genomfördes även ett studiebesök till Charleroi, där vi utforskade arbetet hos Ceinture Alimentaire Charleroi Métropole (CACM). Detta initiativ är ett exempel på ett territoriellt tillvägagångssätt för hållbara livsmedelssystem som verkar inom ramen för den sociala och solidariska ekonomin för att tillhandahålla distributionskanaler för ekologiskt odlade grönsaker.

Den 26 – 27 mars 2025 besökte alla partners Torres Vedras, en landsbygdskommun några mil utanför Lissabon, Portugal. Det övergripande temat för studiebesöket i Torres Vedras var hur social

och ekologisk innovation kan utvecklas genom lokala samverkanskluster (Clusters for Social and Ecological Innovation, CSEIs) för att stärka landsbygders och mindre städers hållbarhet, motståndskraft och livskvalitet. Fokus låg på hur relationer mellan offentlig sektor, näringsliv, akademi och civilsamhälle kan skapa gemensam utvecklingskraft. Vi fick se starka exempel på hur kulturinsatser i samverkan med både ideella, näringslivsaktörer och offentliga verksamheter skapar social sammanhållning, förståelse för olikheter i lokalsamhället och bryter ensamhet.

Den 4 – 5 September 2025 kom hela gänget till Östergötland där vi besökte Söderköping och Linköpings kommuner. Temat var finansiering. Vi kunde samstämmigt konstatera att samverkan i Sverige i många fall bygger på ett mindre formaliserat och förtroendebaserat arbetssätt än vad som är gängse i övriga partnerländer.

14 – 15 oktober 2025 avslutades de transnationella besöken med ett studiebesök till Pamplonaregionen i Navarra. Mycket intressanta samarbeten med universitetet som erbjuder avancerade testmiljöer för alla företag och organisationer. Vi fick se exempel på hur ett välutvecklat regionalt innovations- och styrningsekosystem, byggt på social ekonomi, offentlig–privat samverkan och platsbaserad innovation, kan skapa långsiktiga förutsättningar för social och ekologisk omställning i landsbygdsområden genom utveckling av Clusters for Social and Ecological Innovation (CSEIs).

3.1 Studiebesök i Östergötland

En tydlig leverans från projektet är en omfattande rapport samt medföljande analys av de olika transnationella studiebesöken. Från studiebesöken i Östergötland september 2025 finns en sådan rapport¹⁸. Övergripande slutsatser visar att framgångsrik landsbygdsutveckling inte främst bygger på stora investeringar eller avancerade styrmodeller, utan på tillit, samverkan och lokalt engagemang. Östergötland lyfts fram som ett exempel där offentlig sektor, näringsliv, civilsamhälle och social ekonomi tillsammans skapar innovation och hållbar utveckling.

Två kapitel från rapporten återges i sin helhet här, för att tydliggöra betydelsen av lärdomar från studiebesöket i Östergötland för hela PARI-projektets resultat, dels presentationen av Östergötlands platstypologi, dels sammanfattande slutsatser som inkluderar särskilda svenska förutsättningar som hög tillit, tradition av underifrånperspektiv och självorganisering samt den höga graden av gleshet i svenska landsbygder.

3.1.1 What is rural? The importance of geography

Place Typology – Understanding the Geography of Östergötland

Östergötland is home to 472,446 inhabitants across 13 municipalities, ranging from a small municipality of just 3,600 inhabitants to a large one with over 160,000. The region offers a striking variety of landscapes, from dense urban areas and highly productive farmland to deep forests and a vast archipelago.

Why Place Typology Matters

The concept of place typology goes beyond administrative borders, recognizing that “what is rural depends on the question.” Instead of relying only on municipal boundaries, it uses a grid-based method (1,000 m squares) that factors in:

- Population density

¹⁸ PARI (2025), *MANDATORY TRANSNATIONAL WORKSHOP REPORT 3*

- Commuting patterns
- Land use (housing, industry, agriculture, forests)
- Economic activity (variety of businesses)
- Accessibility and distance to cities

This approach provides a more nuanced understanding of rural and urban dynamics.

Roots of the Method

The model is inspired by the Finnish statistics institute SYKE and developed further by the research institute Nordregio. Region Östergötland has adapted this method to create a regional-level perspective for Swedish conditions.

The analysis divides Östergötland into seven place categories:

1. Inner urban area
2. Outer urban area
3. Peri-urban area
4. Local center in rural area
5. Rural area close to urban
6. Rural heartland
7. Sparsely populated rural area

Typology for urban areas

To get an even better understanding of the geography Region Östergötland also have a typology also for urban areas, or dense areas. This typology goes beyond number of inhabitants and shows instead the functionality, what range of functions reside there.

The urban areas and municipal “capitals” play a significant role for surrounding rural areas, for access to services, health care, public transport, childcare, schools and job opportunities.

Beyond population size, places are also assessed by their functions—what services, opportunities, and roles they provide. Examples include:

- Cross-regional nodes (universities, university hospitals)
- Regional nodes (large municipal capitals)
- Part regional nodes (smaller municipal capitals)
- Nodes for larger rural areas (with workplaces, education, services)
- Nodes with limited or no services (from a grocery store to housing only)

The framework considers the range of services available in urban areas and what they mean for surrounding rural communities which creates an understanding of urban functionality:

- Commercial services and shops
- Public healthcare (from pharmacy to hospital)
- Education (from childcare to university)
- Public transport access
- Balance between workplaces and population

Place typology and typology for urban areas help policymakers, planners, and communities see Östergötland not just as a collection of municipalities, but as a mosaic of places with unique roles,

challenges, and opportunities. By focusing on both geography and functionality, the region can better design strategies for sustainable development and vibrant rural-urban connections.

What is rural? Östergötland is a multifaceted region where the countryside takes on different expressions. To understand where and how clusters emerge, we need to understand the differences between various types of rural areas. Region Östergötland's place typology divides the county into several geographical categories, including:

- Dense areas in the countryside – small centers with some business density.
- Rural areas – areas with more dispersed settlement but strong local anchoring.
- Sparse rural areas – areas with low population density, often in forest or archipelago landscapes.

Understanding the variation of rural areas is crucial when analyzing clusters – it affects everything from collaboration opportunities to access to workforce and visitors.

3.1.2 Swedish conditions

One aspect that clearly stands out in the Swedish context is the prevalence of informal organizing, in clusters, networks, and cross-sector cooperation. Sweden has a long tradition of collaboration, partnership, and co-creation that tends to emerge from the bottom up, often with encouragement and support from municipalities or regional authorities.

In this context, whether as a private individual, entrepreneur, association member, or public official, one does not always perceive a strong need to formalize collaboration if it is functioning effectively on an informal basis. As a result, much of the traditional formality such as annual meetings, board meetings, and similar procedures can be avoided in favor of action.

A central explanation for this may be found in the concept of trust. In Sweden, levels of trust are comparatively high. Both interpersonal trust and trust in the state, public authorities, and institutions. Though naturally varying depending on factors such as residence, educational level, and social vulnerability. Data from the OECD¹⁹ (2023) supports this observation, suggesting that high trust may be one reason why informal organizing plays such a prominent role in Sweden.

Further evidence for this interpretation is provided by a study from Lund University, which reinforces the theory that trust functions as an enabling factor for informal collaboration²⁰. This paper analyses how the European Social Fund (ESF) in Sweden is implemented with forms of collaborative governance: top-down, bottom-up regional initiatives, and horizontal local collaboration.

A multi-case, practice-based study of 14 Swedish regional clusters²¹ shows that day-to-day collaboration depends heavily on orchestrating and narrating practices that mobilize members through bottom-up, relationship-driven coordination rather than strict formal structures.

¹⁹ https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/sweden_11ca1946-en.html

²⁰ <https://lup.lub.lu.se/record/7c395238-6530-4832-b943-355d748872d5>

²¹ Anna Yström & Hedvig Aspenberg, 2017. "Open For Innovation? Practices Supporting Collaboration in Swedish Regional Clusters," *International Journal of Innovation Management* (ijim), World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., vol. 21(05), pages 1-28, June

Reviews of Swedish civil-society research²² (incl. “Partner sökes”) track a long tradition of municipality–association cooperation, much of it practice-driven and locally negotiated rather than rigidly formalized.

Research on horizontal local governance²³ during and after the 2015 refugee response shows extensive civil-society engagement and cross-sector partnering emerging rapidly and informally to meet needs.

Across clusters, public services, and civil society, Swedish actors repeatedly describe collaboration as something that grows from relationships first—with formal tools used when useful, not as a precondition. The high-trust context helps these informal networks function smoothly, matching your observation that Swedes often “skip” extra formality when cooperation already works.

Connecting Robert Putnam’s *Bowling Alone* to the Swedish context: Putnam’s Core Idea: Social Capital

Robert Putnam defines social capital as the networks, norms, and trust that enable people to act together more effectively for common goals. He distinguishes between:

- Bonding social capital – strong ties within a homogeneous group (family, close friends).
- Bridging social capital – weaker ties that connect across different groups (associations, networks, community life).

In *Bowling Alone* (2000), Putnam argued that the United States had seen a decline in social capital since the 1960s. Participation in associations, clubs, and local civic life declined, leaving Americans more socially isolated and less engaged in collective action.

Applying Putnam to Sweden

Sweden (and the Nordic countries) has traditionally had high levels of social capital—both bonding and bridging. Evidence from the World Values Survey (WVS) and OECD trust surveys (as mentioned above) shows Swedes report very high generalized trust (“most people can be trusted”), which is an indicator of strong bridging capital. Sweden has a long tradition of popular movements (folk movements) such as the cooperative movement, the temperance movement, labor unions, and sports clubs, all of which fostered civic engagement and trust. Unlike the U.S., Sweden has not seen a dramatic erosion of civic participation. Instead, much activity has shifted toward looser, more informal networks (clusters, partnerships, cross-sector collaborations).

What This Means for Informal Organizing in Sweden

- Putnam’s framework helps explain why Sweden can rely more on informal forms of cooperation.
- Where *Bowling Alone* highlights decline in the U.S., Sweden shows a different path: formal associations coexist with informal networks.
- High trust allows actors—citizens, businesses, civil society, and public authorities—to collaborate without always needing contracts, heavy formalities, or rigid hierarchies.

²² <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2%3A360402/FULLTEXT01.pdf>

²³ <https://www.frontiersin.org/journals/politicalscience/articles/10.3389/fpos.2021.643134/full>

- Municipalities and regions reinforce this by supporting co-creation and partnership even when not formally institutionalized.

How does that play with the context for the other partners?

Swedish society is commonly characterized by modesty, compromise, and consensus-based decision-making, often described through the concept of “lagom.” However, findings from the World Values Survey (2023) demonstrate that Sweden occupies an exceptional position, marked in yellow on the map, both in relation to the global context and in comparison, with the partner countries situated in the green area. This divergence carries important policy implications. Significant variation in values and societal contexts within project PARI can serve as a strategic strength, enabling a broader range of perspectives and innovative approaches. At the same time, such differences require deliberate coordination and targeted strategies to ensure that common objectives are achieved and shared actions remain feasible.

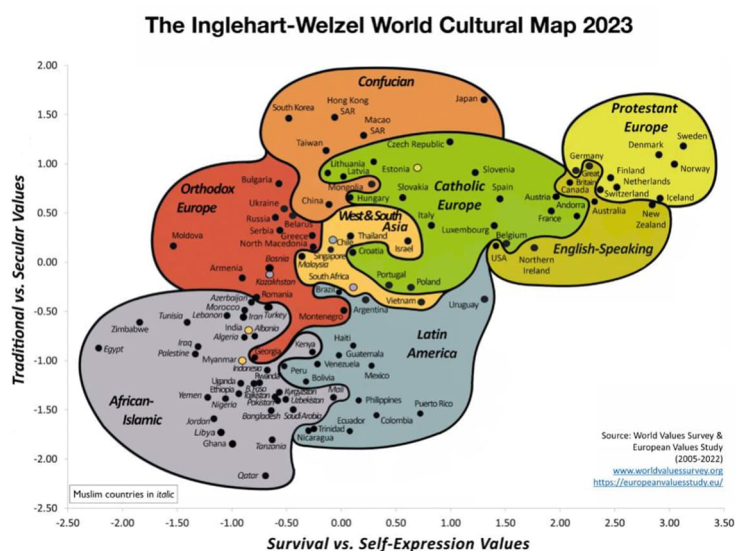

Figure. The Inglehart–Welzel cultural map of the world

Another contributing factor to Sweden's distinctiveness in this context may be the sparsity of its rural areas. Sweden has a comparatively small population spread over a large territory. This may contribute to clusters and collaborations often remaining informal, as the scale is limited and the need for formal organization may not arise. Sweden's population density is very low compared with the rest of Europe, as shown in the map below:

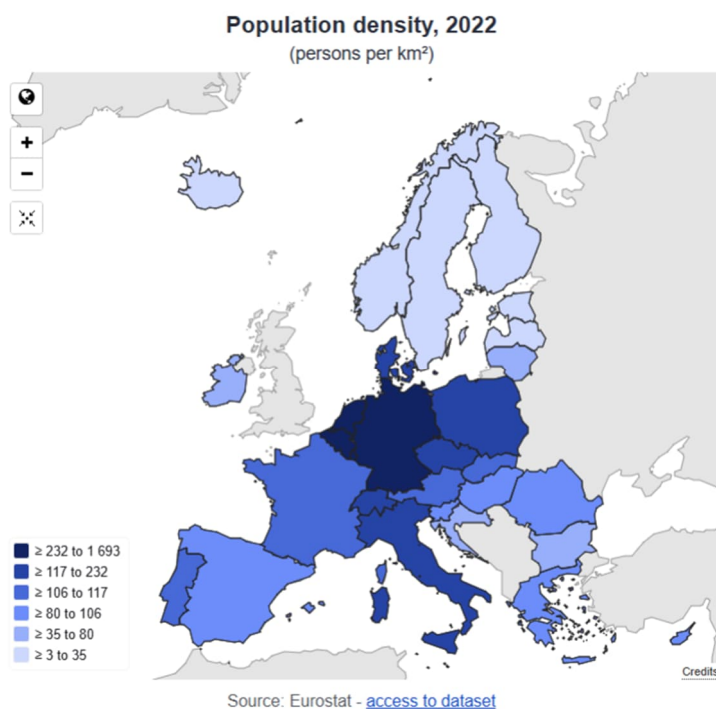

Figure. EU Population Density (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2024>)

4 Kartläggning och intervjuer

Eftersom projektet utgår ifrån begreppet "kluster" tittade vi först på det. Vad har vi för olika sammanhang som kan falla in under det? Inom denna kontext identifierade vi bland andra:

- Matkluster: t.ex. Östgötamat, Väderstad, Vreta Kluster.
- Hantverks- och industrikluster: t.ex. Rejmyre, Hults Bruk.
- Turism och destinationer: t.ex. Omberg, Göta kanal.
- Kultur och evenemang: t.ex. Konstrundor, Östgötadagarna.

Samtliga partnerländer uppmanades att ta fram nationella exempel på lyckade "klustersamlingar". De svenska exempel vi delade var:

- Väderstad Matkluster
- Offerdal idéburen välfärd mm
- Röstånga bygdebolagskluster
- Egnahemsfabrikens sociala byggkluster på Tjörn

Vi fann att detta med kluster var en svårframkomlig väg. Det blev en ganska snäv bild som framträdde. Med den samlade erfarenhet som fanns inom projektet såg vi att mycket missades genom att tänka kluster. Och kanske just klusterbegreppet leder tanken fel i detta sammanhang?

Vi fortsatte med att kartlägga vilka resurser, aktörer, organisationer, finansiärer, rådgivare osv som skulle kunna ha bäring på projektet och vår intention.

För att få en bättre bild av ett bredare innovationsekosystem gjorde vi ett antal intervjuer:

Anna Jacobsson Region Östergötland
Malin Gumaelius Region Östergötland
Kickan Grimstedt Region Östergötland
Klas Fritzon Hela Sverige ska leva Sverige
Josefin Heed Hela Sverige ska leva Sverige
Josefina Syssner Centrum för Kommunstrategiska studier Linköpings Universitet

En kort sammanfattning av dessa intervjuer kommer här:

1. Klusterbegreppet behöver breddas för att passa landsbygden

Respondenternas resonemang pekar på att den traditionella synen på kluster – koncentrationer av företag inom samma bransch eller högteknologisk industri – är för snäv för landsbygdens verklighet. I stället bör man se kluster som nätverk av olika aktörer som samarbetar kring gemensamma behov och resurser. Begrepp som "mikrokluster", informella nätverk och plastbaserade samarbeten lyfts fram som mer relevanta.

2. Innovation på landsbygden handlar ofta om att kombinera resurser och samarbeten

Innovation beskrivs inte främst som ny teknik utan som nya sätt att använda, kombinera och utveckla befintliga resurser. Exempel är att koppla samman verksamheter, skapa nya tjänster kring lokala tillgångar eller utveckla besöksnäring, kultur, livsmedel och civilsamhälle. Samma resurs kan få nya värden i olika sammanhang, och innovation uppstår ofta genom samverkan mellan olika typer av aktörer.

3. Civilsamhället och lokala initiativ är centrala för social och grön omställning

En stark observation är att många viktiga initiativ på landsbygden växer fram genom civilsamhället, lokala nätverk och informella samarbeten snarare än genom formella innovationssystem. Intervjuerna betonar att detta utmanar bilden av att offentlig sektor driver utvecklingen. För projektet innebär det att man bör lyfta fram mångfalden av organisationsformer och exempel som visar hur lokala aktörer själva skapar lösningar på samhällsutmaningar.

Sammanfattningsvis var våra lärdomar att landsbygdens innovationer ofta bygger på platsbaserade nätverk, samverkan mellan olika aktörer och civilsamhällets initiativ – något som kräver en bredare syn på både kluster och innovation än den traditionella industrimodellen.

I ett av arbetspaketen i projektet, WP4, samlade vi de intressenter vi tidigare kartlagt för dialog kring begrepp, landsbygders förutsättningar och hur innovation kan främjas i landsbygder. Arbetspaketet hade som mål att resultera i en lokal plan för att främja social innovation. En lokal plan betyder i den östgötska kontexten en fördjupning av insatsområdet Social innovation i Näringslivs- och innovationsstrategin.

En kort beskrivning av dialogerna följer här.

Leader som verktyg för lokal innovation

Den 25 februari 2026 bjöd vi in de tre Leaderområdena i Östergötland för dialog kring vad kluster på landsbygden är och kan vara, samt Leaders roll för att främja innovation. En slutsats från dialogen är att Leader är del av East Sweden Business Region (ESBR) men behöver synliggöras bättre inom främjarsystemet.

Kluster som begrepp

Den 26 februari var PARI på agendan för nätverket för serviceplanering och landsbygdsfrågor. Vilka slags kluster finns lokalt och hur förutsättningar för innovation kan främjas i Östergötlands landsbygder var frågor som diskuterades. En slutsats från dialogen är att kluster som begrepp är irrelevant för landsbygder. Möjliggörare på lokal nivå består av föreningar, mötesplatser och informella samarbeten.

Behovet av stöd

Den 15 april 2026 höll ESBR aktörskonferens där PARI bidrog med inspel kring hur främjarsystemets organisationer kan stärka innovatörer. Målet var att skapa medvetenhet och förståelse kring vilka behov sociala innovatörer har av stödinsatser och rådgivning, samt att uppnå en stark känsla för hur viktiga sociala innovationer är för vårt samhälle. En insikt från konferensen är att det finns risk att möjligheten till sociala innovationer i landsbygder inte tas tillvara.

Social innovation svår att identifiera

19 maj 2026 bjöd vi in identifierade intressenter att ta del av våra insikter från PARI. Följande organisationer gavs möjlighet att diskutera och ge inspel, Hela Sverige ska leva, Östergötlands Bygdegårdsdistrikt, Leader Kustlandet, Leader Astrid Lindgrens Hembygd, Linköpings kommun, Mjölby kommun, Åtvidabergs kommun, Valdemarsviks kommun, ESBR och Hulta kretsloppsförening. En slutsats från dialogen är att det är svårt att förstå vad social innovation är och också svårt att identifiera sig som social innovatör även om en är det som företagare, förening eller individ.

6 Strategisk viljeinriktning för att främja innovation

Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030 slår fast att "Den demografiska utvecklingen, den tekniska utvecklingen inklusive digitalisering, globaliseringen, klimat- och miljöomställningen inklusive anpassning till klimatförändringarna samt socioekonomin och sammanhållningen för med sig stora samhällsutmaningar och innebär en omvandling av samhället. Genom innovation och förnyelse samt entreprenörskap och företagande kan det regionala utvecklingsarbetet bidra till att möta samhällsutmaningarna, ta till vara möjligheterna och hitta lösningar. Förutsättningarna för innovation och förnyelse samt entreprenörskap och företagande varierar mellan olika delar av landet. Därför behöver insatser ha ett territoriellt perspektiv och kunna anpassas till olika förutsättningar."

Vidare beskrivs vikten av att allas innovationskraft tas tillvara. "Innovation innefattar värdeskapande som är bredare än det som utgår från traditionell forskning och utveckling. För att möta de omställningsbehov som finns är det viktigt att anlägga ett brett perspektiv på innovation och inkludera flera delar av samhället. Det är angeläget att stärka såväl individers som företags, organisationers och den offentliga sektorns innovationsförmåga i hela landet."

På regional nivå möts de nationella viljeinriktningarna genom *Utvecklingsstrategi för Östergötland*:

- Invånarna i Östergötland ska ha möjlighet att vara delaktiga, ha inflytande, samt kunna bidra till samhällsutvecklingen. Alla ska kunna vara delaktiga utifrån sina förutsättningar.
- Konkurrenskraft skapas när näringsliv och samhälle har förmågan och den rätta kompetensen för att driva innovation. För att lyckas behövs samarbete mellan näringslivsfrämjare, akademi, kommuner, myndigheter, företag, innovatörer och civilsamhället.

Näringslivs- och innovationsstrategi för Östergötland konkretiserar hur arbetet med att främja innovation ska gå till. En prioritering rör sociala innovationer där syftet är att "integrera sociala

innovationer som en självklar del av Östergötlands innovationsstödsystem – där lösningar utvecklas i samverkan för att möta samhällsutmaningar.” En insats innebär att ”Utveckla ett gemensamt arbetssätt för att stödja sociala innovationer och integrera det som en naturlig del i Östergötlands innovationsstödsystem.”

Utöver ovan presenterade strategiska inriktning genom flera nivåer kommer hänsyn behöva tas till den utredning om Sveriges sammanhållna utveckling, SVESAM, som pågår. Regeringen beslutade den 11 juli 2024 om ett kommittédirektiv om den framtida regionala utvecklingspolitiken och landsbygdspolitiken (Dir. 2024:69). En särskild utredare ska lämna förslag på hur den framtida regionala utvecklingspolitiken och landsbygdspolitiken ska inriktas och utformas. Syftet med förslagen ska vara att stärka möjligheterna att uppnå målen för den regionala utvecklingspolitiken och den sammanhållna landsbygdspolitiken. Uppdraget ska slutredovisas senast den 30 juni 2026.

6.1 Erfarenheter från PARI

Lärdomar från PARI-projektet som presenteras nedan bygger på erfarenheter från hela projektets genomförande, de studiebesök som har gjorts, diskussioner, erfarenheter och fakta som har samlats in av eller med hjälp av samtliga deltagande aktörer, samt på aktiviteter inom arbetspaket 4, WP4. Insikterna avser Östergötland.

Olika landsbygder har olika förutsättningar, vilket tydligt skiljer dem från urbana miljöer. Jämfört med stora delar av Europa är Norden glesbefolkat, något som präglar både möjligheter och utmaningar i utvecklingsarbetet. Sveriges landsbygder kännetecknas av en stark tradition av lokalt engagemang, informella samarbeten och en hög grad av tillit.

Östergötlands platstypologi är ett användbart verktyg för att synliggöra och förstå olika landsbygders förutsättningar. Landsbygder finns ofta utanför rådande normer – till exempel genom sin småskalighet i relation till storskalighet, ett starkt beroende av enskilda individer snarare än etablerade strukturer, samt samarbeten som oftare är informella än formellt reglerade. Landsbygders förutsättningar och perspektiv adresseras inte alltid i strategiskt utvecklingsarbete.

Det finns flera viktiga aktörer som främjar innovation och utveckling i landsbygder, även om de inte alltid är tydligt synliggjorda eller integrerade i främjarsystemet. Exempel på formella möjliggörare är Leader och lokala sparbanker. Därtill finns ett antal lokalt förankrade möjliggörare, såsom mötesplatser, engagemang hos individer, föreningar och företag, samt den attraktionskraft som redan finns på en plats. Verktyg som lokala utvecklingsplaner (LUP) och lokalekonomiska analyser (LEA) kan bidra till ett mer strukturerat utvecklingsarbete.

Valet av begrepp spelar en viktig roll. Vissa begrepp, som till exempel ”kluster”, är inte alltid träffsäkra i en lokal landsbygdscontext och kan leda tanken fel. Andra begrepp – såsom möjliggörare, arenor, mötesplatser, samverkan, utveckling som sker ”längs vägen” och lokal dragningskraft – kan bättre spegla landsbygdens verklighet. Även begreppet social innovation upplevs som otydligt och mångtydligt. Det kopplas dessutom ofta till ideell verksamhet, vilket kan skapa ett visst motstånd eller ointresse i näringslivssammanhang.

I praktiken är det svårt att dra tydliga gränser mellan social innovation, företagande och ordinarie verksamhet, eftersom dessa ofta går in i varandra. Det gör det samtidigt viktigt att lyfta att alla delar hänger ihop. Både företag och föreningar har nytta av att avsätta tid för att arbeta strategiskt med utveckling och innovation, för att förbli relevanta och långsiktigt hållbara.

Avslutningsvis finns det ett behov av att tydliggöra och stärka infrastrukturen för lokal utveckling och social innovation på landsbygder. Det gäller bland annat hur den lokala nivån kopplar till den kommunala, regionala och nationella nivån, samt om det finns luckor i dagens främjarsystem som försvårar för lokala aktörer. Det finns etablerade strukturer och finansieringsmöjligheter för större satsningar och investeringar, medan förutsättningarna ser annorlunda ut för småskaliga och lokalt drivna initiativ i glesbefolkade områden.

I många landsbygder är beroendet av enskilda individer stort, och ett mer sammanhållet systemperspektiv saknas ofta.

6.2 Förslag till insatser

Erfarenheterna från PARI ska tas tillvara i genomförandet av *Näringslivs- och innovationsstrategin*. Mottagare av erfarenheterna är i första hand enhetscheferna på enheten för Näringslivsutveckling på Region Östergötland. Förslag till insatser avser kunskapshöjande insatser för främjarsystemet samt resurssättning för att främja stödstrukturer för innovation i landsbygder.

Kartläggningen visar fem övergripande slutsatser:

1. Innovation sker i hela regionens geografi.
2. Social innovation är underrepresenterad i stödsystemet.
3. Mikrokuster fungerar som innovationsmiljöer.
4. Civilsamhället är en innovationsaktör.
5. Det behövs brobyggare mellan det synliga och osynliga innovationssystemet.

Dessa slutsatser ligger till grund för handlingsplanen och den strategiska viljeinriktningen.

Nedan föreslås insatser som syftar till att konkretisera insatsen *Utveckla ett gemensamt arbetssätt för att stödja sociala innovationer och integrera det som en naturlig del i Östergötlands innovationsstödsystem*.

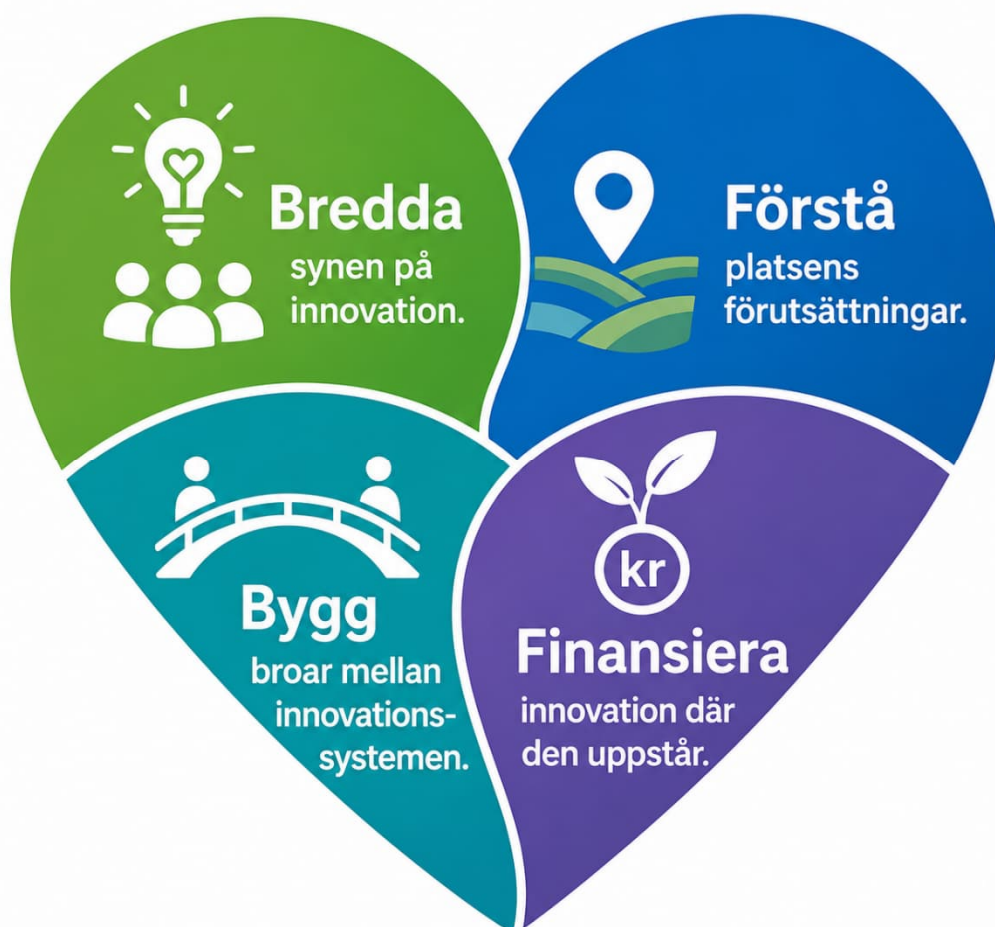

Bild: Illustration av inriktning på föreslagna insatser.

6.2.1 Öka förståelsen inom stödsystemet för behovet av social innovation för att möta samhällsutmaningar

För att ta tillvara hela Östergötlands innovationskraft behöver det regionala innovationsstödsystemet utveckla sin förmåga att identifiera, förstå och stödja social innovation. Idag präglas stora delar av innovationssystemet av normer och arbetssätt som främst är anpassade för tekniska innovationer, företagstillväxt och kommersialisering. Detta riskerar att osynliggöra innovationer som växer fram i civilsamhället, i landsbygder och i lokala sammanhang där samhällsutmaningar står i fokus.

Insatsen syftar till att skapa ett bredare innovationsperspektiv där lokala, sociala, ekologiska och ekonomiska värden erkänns som viktiga delar av regionens innovationsförmåga.

Föreslagna aktiviteter:

Synliggör normerande fenomen i innovationssystemet

- Identifiera och diskutera de normer som påverkar vilka innovationer som uppfattas som legitima och stödvärda.
- Synliggör hur begrepp som innovation, tillväxt, skalbarhet och entreprenörskap ofta förknippas med teknik, företag och urbana miljöer.
- Utveckla kunskap om hur dessa normer kan bidra till att sociala innovationer och platsbaserade initiativ osynliggörs.

Utveckla ett gemensamt språk och begreppsapparat

- Skapa en gemensam förståelse för begrepp som social innovation, samhällsentreprenörskap, platsbaserad innovation, lokal ekonomi och socialt värdeskapande.
- Utveckla exempel och fallbeskrivningar från Östergötland som visar hur social innovation kan ta sig uttryck i olika miljöer.
- Integrera kunskap från Mötesplats Social Innovations orienteringskarta för samhällsförändring och aktuell forskning om social innovation.

Høj kompetensen hos innovationsfrämjande aktörer

- Genomför utbildningar och workshops för ESBR:s aktörer, kommuner, företagsfrämjande organisationer och andra delar av stödsystemet.
- Skapa forum för erfarenhetsutbyte mellan traditionella innovationsaktörer och civilsamhällets organisationer.
- Stärk kunskapen om hur social innovation kan bidra till att möta samhällsutmaningar såsom kompetensförsörjning, serviceutveckling, inkludering, folkhälsa och landsbygdsutveckling.

Synliggör och sprid goda exempel

- Dokumentera och kommunicera exempel på social innovation från olika delar av Östergötland.
- Lyft fram initiativ som idag verkar i det osynliga innovationssystemet för att öka igenkänning och legitimitet.
- Skapa inspiration och lärande genom studiebesök, seminarier och nätverksträffar.

Förväntad effekt:

Ökad förståelse för social innovation skapar bättre förutsättningar för att identifiera och stödja innovationer som idag faller utanför etablerade strukturer. På så sätt kan fler aktörer bidra till att möta samhällsutmaningar och stärka innovationskraften i hela Östergötland.

6.2.2 Öka kunskapen inom stödsystemet om landsbygders förutsättningar

För att innovationsstödsystemet ska kunna bidra till utveckling i hela Östergötland krävs en ökad förståelse för att olika platser har olika förutsättningar, resurser och utvecklingslogiker. PARI:s kartläggning visar att många innovationsfrämjande arbetssätt bygger på antaganden som i hög grad formats av urbana miljöer och marknadsorienterade innovationsmodeller. Detta riskerar att göra att

landsbygders innovationskraft och utvecklingspotential inte uppmärksammas eller tas tillvara fullt ut.

Insatsen syftar till att stärka kunskapen om hur plats, geografi och lokala ekonomiska förutsättningar påverkar möjligheterna att skapa innovation, företagande och hållbar utveckling.

Föreslagna aktiviteter:

Öka förståelsen för landsbygdens ekonomiska logik

- Synliggör skillnader mellan marknadsekonomi och baseekonomi samt hur dessa samspelar i lokalsamhällen.
- Öka kunskapen om hur värde skapas genom lokal service, föreningsliv, frivilligarbete, sociala nätverk och andra resurser som ofta inte syns i traditionella ekonomiska analyser.
- Integrera perspektiv från forskning om lokal ekonomi och lokal rådighet, där platsens resurser, relationer och förmåga till självorganisering ses som centrala utvecklingsfaktorer.
- Utveckla förståelsen för att sociala, ekologiska och ekonomiska värden ofta skapas samtidigt i landsbygders utvecklingsprocesser.
- Verktyg för detta kan vara lokala utvecklingsplaner (LUP) och lokalekonomiska analyser (LEA) som kan bidra till ett mer strukturerat utvecklingsarbete.

Använd Östergötlands platstypologi som analysverktyg

- Integrera platstypologin i innovations- och näringslivsfrämjande arbete.
- Synliggör olika platsers olika förutsättningar, som skillnader mellan större städer, mindre tätorter, landsbygder och landsbygder nära stad.
- Säkerställ att insatser och stöd anpassas efter olika platsers förutsättningar och behov.
- Utveckla arbetssätt som stärker platsbaserad utveckling och lokal innovationsförmåga.

Synliggör näringslivets geografi

- Använd kartor och geografiska analyser för att visa hur företagande, sysselsättning, service och innovationsmiljöer är fördelade i länet.
- Synliggör betydelsen av de gröna näringarna, besöksnäringen, kultursektorn och den sociala ekonomin för regional utveckling.
- Kartlägg lokala utvecklingsmiljöer, mikrokuster och samhällsentreprenöriella initiativ som idag sällan inkluderas i regionala innovationsanalyser.
- Utveckla visualiseringar som kompletterar traditionella näringslivsdata och bidrar till en mer nyanserad bild av innovationskraften i hela regionen.

Skapa möten mellan kunskap och praktik

- Genomför studiebesök och lärresor till olika delar av länet.
- Involvera lokala utvecklingsgrupper, företagare, sociala företag och civilsamhällesaktörer i kunskapshöjande aktiviteter.
- Skapa forum där erfarenheter från olika delar av regionen kan delas och omsättas i utvecklingsarbete.

Förväntad effekt:

Ökad kunskap om landsbygders förutsättningar ger innovationsstödsystemet bättre förmåga att utforma träffsäkra och inkluderande insatser. Genom att förstå platsens betydelse och landsbygdens ekonomiska logik kan fler innovationer identifieras, fler aktörer inkluderas och utvecklingskraften stärkas i hela Östergötland. Därmed skapas bättre förutsättningar för att omsätta regionens ambition om hållbar utveckling och goda livsvillkor i hela länet till praktisk handling.

6.2.3 Utveckla stödsystemet med strukturer som främjar innovation i närgeografi

PARI:s kartläggning visar att många innovationer på landsbygder uppstår nära människor, verksamheter och lokalsamhällen. Samtidigt är stora delar av dagens innovationsfrämjande system organiserade på regional nivå och utformade utifrån förutsättningar som främst återfinns i urbana

miljöer. Detta innebär att många initiativ aldrig når fram till befintliga stödstrukturer, samtidigt som stödsystemet har begränsad närvaro i de lokala miljöer där innovation faktiskt uppstår.

En central slutsats från PARI är att det finns ett synligt och ett osynligt innovationssystem i Östergötland. Det synliga innovationssystemet består av etablerade innovationsaktörer såsom science parks, inkubatorer, klusterorganisationer, akademi och offentliga innovationsfrämjare. Parallellt finns ett osynligt innovationssystem bestående av civilsamhällets organisationer, lokala utvecklingsgrupper, sociala företag, Leader-initiativ, mikrokuster och samhällsentreprenörer. Dessa aktörer utvecklar nya lösningar på lokala behov och samhällsutmaningar, men har ofta svaga kopplingar till det etablerade innovationsstödet.

För att stärka innovationskraften i hela Östergötland behöver stödsystemet kompletteras med strukturer som finns närmare människor, företag, föreningar och lokala utvecklingsinitiativ. Det handlar inte om att skapa parallella system, utan om att bygga broar mellan det regionala innovationssystemet och de lokala innovationsmiljöerna.

Föreslagna aktiviteter:

Identifiera och rikta resurser till nytta för landsbygder

- Kartlägg vilka regionala resurser, stödformer och kompetenser som idag når landsbygder respektive vilka som främst används i urbana miljöer.
- Identifiera strukturella hinder som gör att lokala initiativ har svårt att ta del av innovationsstöd.
- Utveckla metoder för att rikta resurser till platser och sammanhang där utvecklingspotential finns men där tillgången till stöd är begränsad.
- Säkerställ att innovationsfrämjande resurser kan användas flexibelt utifrån olika platserns behov och förutsättningar.

Komplettera främjarsystemet med möjliggörare i den lokala geografin

För att skapa bättre kopplingar mellan det synliga och det osynliga innovationssystemet behövs aktörer som kan fungera som brobyggare mellan olika sektorer, logiker och geografier.

- Identifiera och stärk lokala aktörer som redan idag fungerar som utvecklingsmotorer, nätverksbyggare och möjliggörare.
- Utveckla funktioner för innovationsmäklare eller innovationslotsning som kan översätta mellan lokala initiativ och det regionala innovationssystemet.
- Skapa återkommande mötesplatser där civilsamhälle, företag, akademi och offentlig sektor kan mötas kring gemensamma samhällsutmaningar.
- Utveckla metoder för att fånga upp idéer från det osynliga innovationssystemet och lotsa dem vidare till relevanta stödaktörer.
- Stöd etableringen av lokala innovationsnoder, utvecklingshubbar eller samverkansarenor i olika delar av länet.
- Skapa former för långsiktigt processtöd snarare än enbart projektfinansiering.

Lyft civilsamhällets roll för innovation på landsbygder

PARI visar att civilsamhället ofta fungerar som en innovationsinfrastruktur i landsbygder. Genom föreningar, byalag, individer, sociala företag och lokala utvecklingsgrupper mobiliseras människor, resurser och idéer som bidrar till både innovation och lokal utveckling.

För att ta tillvara denna potential behöver civilsamhället i större utsträckning erkännas som en del av innovationssystemet.

- Synliggör civilsamhällets bidrag till innovation, utveckling och samhällsnytta.
- Utveckla former för dialog och samverkan mellan innovationsaktörer och civilsamhällets aktörer och organisationer.
- Identifiera lokala innovationsmiljöer som idag verkar utanför det etablerade innovationssystemet.

- Utveckla stödformer som är anpassade till idéburna organisationers förutsättningar.

Identifiera kommunens roll som möjliggörare

Kommunerna har en central roll i utvecklingen av lokala innovationsmiljöer. Genom sitt ansvar för samhällsutveckling, service, planering och lokal samverkan har kommunerna unika möjligheter att skapa förutsättningar för innovation.

- Tydliggör kommunens roll som möjliggörare, samordnare och brobyggare mellan olika aktörer.
- Utveckla arbetssätt där kommuner kan fungera som testbäddar för nya lösningar på lokala samhällsutmaningar.
- Stärk samverkan mellan kommuner, civilsamhälle, företag och regionala utvecklingsaktörer.
- Utveckla metoder för att fånga upp och stödja lokala initiativ i tidiga skeden.

Utveckla ekonomiska stödfunktioner för innovation i närgeografen

Många innovationer som växer fram i landsbygder och lokalsamhällen befinner sig i gränslandet mellan näringsliv, offentlig sektor och civilsamhälle. De passar därför inte alltid in i befintliga finansieringssystem som ofta är utformade för antingen företagstillväxt eller projektfinansiering. För att stärka innovationskraften i hela Östergötland behövs ekonomiska stödfunktioner som är anpassade till lokala initiativ, social innovation och platsbaserad utveckling.

Mikrostöd för idé- och utvecklingsfaser

Många lokala initiativ behöver små resurser i tidiga skeden för att kunna testa idéer, mobilisera aktörer eller utveckla samverkan.

- Inrätta en regional innovationsfond för småskaliga initiativ.
- Möjliggör snabba beslut och enkla ansökningsförfaranden.
- Erbjud stöd till förstudier, prototyper, testverksamhet och mobilisering. Exempel: 10 000–100 000 kronor för tidiga utvecklingsinsatser.

Processfinansiering för lokala innovationsmiljöer

Många samhällsinnovationer kräver tid för att bygga relationer, samverkan och tillit.

- Skapa stödformer som finansierar processledning och samordning.
- Möjliggör flerårigt stöd till lokala innovationsmiljöer och mikrokuster.
- Komplettera projektlogiken med långsiktiga utvecklingsresurser.

Sociala innovationscheckar

Utveckla en modell motsvarande innovationscheckar för företag (eller öppna upp ALMI:s), men riktad till civilsamhälle, sociala företag och lokala utvecklingsgrupper.

Checkarna kan användas för expertstöd, affärs- och verksamhetsutveckling, juridisk rådgivning, social effektmätning, digitalisering och samverkansutveckling.

Lokal utvecklingskapitalfond eller finansiera Mikrofonden Östergötland

Utred möjligheten att etablera en regional fond för platsbaserad utveckling och samhällsinnovation i syfte att stödja initiativ med hög samhällsnytta, komplettera traditionell företagsfinansiering och stärka lokal rådgivning över utvecklingsresurser.

Fonden kan finansieras och organiseras genom samverkan mellan region, kommuner, stiftelser, lokala banker, LEADER och andra samhällsaktörer.

Matchningsfinansiering för samverkan och öppna upp för offentliga överbrygningslån för att kunna lösa likviditet i väntan på utbetalade projektmedel

Lokala initiativ kan ha svårt att delta i större regionala eller europeiska projekt.

- Erbjud medfinansiering för samverkansprojekt.
- Skapa stöd för att bygga konsortier och partnerskap.
- Underlätta deltagande i nationella och internationella innovationsprogram.

Finansiera brobyggarfunktioner

- Finansiera regionala eller lokala brobyggarfunktioner.
- Stöd aktörer som kan översätta mellan civilsamhälle, företag, offentlig sektor och akademi.
- Säkerställ långsiktighet så att relationer och förtroende kan byggas upp över tid.

Utveckla modeller för samhällsinvesteringar

Pröva modeller där investeringar bedöms utifrån både ekonomiska och samhällsliga effekter, exempelvis Social Return on Investment (SROI), samhällsekonomiska analyser, sociala investeringsfonder och lokala utvecklingsobligationer.

Detta kan bidra till att synliggöra värden som idag inte fångas i traditionella finansieringssystem.

Förväntad effekt:

Genom att utveckla strukturer som främjar innovation i närgeografin stärks möjligheterna att identifiera, stödja och utveckla innovationer som idag riskerar att förbli osynliga. Stärkta broar mellan det synliga och det osynliga innovationssystemet gör att fler aktörer kan bidra till samhällsutvecklingen och att regionala resurser kan användas mer effektivt. Samtidigt skapas bättre förutsättningar för att utveckla sociala, ekologiska och ekonomiska innovationer i hela Östergötland.

På så sätt stärks regionens samlade innovationsförmåga och möjligheten att skapa hållbar utveckling, ökad attraktivitet och goda livsvillkor i länets städer, tätorter och landsbygder.

Genom att utveckla ekonomiska stödfunktioner som är anpassade till lokala innovationsprocesser skapas bättre förutsättningar för fler aktörer att bidra till utvecklingen av Östergötland. Samtidigt stärks kopplingen mellan det synliga och det osynliga innovationssystemet, vilket ökar regionens samlade innovationskapacitet och möjligheten att möta framtidens samhällsutmaningar.